

TACİDA HAFİZ
(Priştine)

KOSOVA'DA TÜRBELER

Yugoslavya Federatif Cumhuriyetinin Sosyalist Kosova Özerk Bölge'si tarih boyunca çeşit çeşit akınlara uğramış, değişiklikler görmüş ve böylece zamanla, tarihi anıtları bakımından oldukça zenginleşmiştir. Kosova'nın neresine gidilmiş olursa olsun hiç olmazsa bir veya iki tarihî anıtla karşılaşmış oluruz. İilir höyüklerinden başlayarak Roma yıkıntıları, İisloven ve Osmanlı Tarihi anıtlarından başka Halk Kurtuluş Savaşımızı (1945) simgelestiren ve kahramanlarımızın savaşlarını dolduran çeşitli olaylarla ilgili anıtları, Memleketimizin güzelliğini birkat daha değerlendirmektedirler.

Osmanlı orduları Kosova savaşı (1389) ndan sonra Kosovayı feth etmelerinden başlayarak 1912 yılına kadar her yerde olduğu gibi buralarda da kendi İİslâm dinini, kültürünü, edebiyatını, geleneklerini, göreneklerini yıllarca genişletmiştir. Bundan dolayı Kosova'da 1912 yılına kadar cami, medrese, mektep, tekke, imâret, hamam, bedesten, kervansaray, han, köprü, saat kulesi gibi çeşit çeşit Osmanlı Mimari yapıtları meydana gelmiştir. Fakat 1912—1944 yılları arasında memleketimizin yeniden karışık bir tarih dönemine girmesiyle bu Osmanlı anıtlarının çoğu da yok olmuştur. Halk Kurtuluş Savaşımızdan (1941—1945) sonra her çeşit tarihi anıtlara oldukça önem verilerek onların korunmaları için gerektiği kadar çaba sarfedilmiş ve sarfedilmektedir. Kosova özerk bölgemizin neresinde olursa olsun tarih ve sanat değeri olan cami, tekke, köprü, hamam ve diğer Osmanlı Mimari eserleri Devlet korumasına geçirilerek onarılmaktadırlar. Çünkü bunların çeşitli yönden değerleri vardır. Fakat biz, şu kısa zaman içinde burada bu güne kadar değeri ölçülemeyen ve her alanda onlarla ilgilenilemeyen fakat Osmanlı döneminden günümüze kadar çok sayıda mevcut olan türbeler hakkında kısaca durmak niyetindeyiz. Bunların değerleri bilinmemektedir. Fakat, bu gün tüm mimari anıtlar gibi türbelerinde kendine özgü yerleri vardır. Bunlarla ilgili bazı araştırmalar yapılsaydı içlerinde tarihte

ün kazanmış sultanlar, paşalar, şeyhler, dini adamları seçkin ve zengin kişilerin yattıkları öğrenilmiş olacaktı.

Kosova Özerk Bölgesi öteki Osmanlı mimari yapıtlarından başka Osmanlı döneminden kalma türbeleriyle de zengindir. Kosova'nın hangi şehrine ve köyüne gidilmiş olursa olsun, her yerde bir türbeyle karşılaşılır.

Bu türbelerle ilgilenen ve onları koruyan kişiler halen görevlerini yapmaktadırlar. Kosovanın dört yanından gelen kişiler bu türbeleri ziyaret eder, yatanlara gönlünden koptuğu kadar bir şey bırakır, niyet eder, adak atar ve giderler. Bunları seven halkın dilinde hemen her türbeyle ilgili bir kaç söylenti vardır ve bu söylentileri çeşitli toplantı ve törenlerde anlatmaktadırlar. İçlerinde hiç olmazsa küçük bir gerçek gizli olan bu söylentiler ne kadar inanılmayacak olursa olsun bunlar, bu insanlar arasında tamamiyle gerçek bir olay olarak anlatılmaktadır. Fakat ne yazık ki, günümüze kadar bu türbeler kimseyi ilgilendirmemiş ve kimse bunları araştırıp, incelememiştir. Yalnız Tihomir R. Corceviç'in »Naš narodni život« (Halk Hayatımız) un X. kitabındaki »Još nekoliko turbeta i legende o njima« (Daha Birkaç Türbe ve Onlarla İlgili Rivayetler) yazısına dayanarak Kosova'nın Prizren şehrindeki bugün de mevcut olan ve bugün artık mevcut olamayan birkaç türbe hakkında kısa bilgi edinmiş oluyoruz, ve halkın bunlarla ilgili söylentilerini öğrenmiş bulunuyoruz.¹ Son zamanlarda bilimsel dergilerde yayınlanan tarihi türbelerin yazılarına ve bugün bütün mevcut olan türbelere dayanarak zamanla yeni hayat şartlarıyla bazılarının bozulup yok olduklarını öğrenmiş oluyoruz. Şimdiye kadar Priştine'de Sultan Murat, Gazimestan türbesi ve Prizren'de Sûzî türbesiyle ilgili yayınlanan birkaç yazıya dayanarak herkes «Kosova'da yalnız bu türbelerin bulduklarını bilmektedirler. Kimse Kosova'da bunlardan daha birkaç kat sayıda türbe bulunduğunu bilmez. Bazı şehir veya köy yerlileri de bazı türbelerin bulunduğu yerlerini bilirlerse de kendilerinden onlarla ilgili bilgi edinmek şöyle dursun orada içinde yatan zatın adını ve kim olduğunu bile bilmemektedirler.

Bugün var olan ve bazı söylentilerle ortadan yokolan türbelere dayanarak Kosova'da tarih boyunca yetmiş kadar türbenin bulunduğunu anlamaktayız. Bugün araların da kırk beşi korunmuş durumdadır. Bütün bu türbelerin arasından bazılarının mimarî, bazılarının tarihi ve çoğunun folklor değeri vardır. Nekadar çalışmış isek de bütün bunlar için gerektiği kadar bilgiye sahip olamadık, çünkü türbeler hakkında hemen yazılı belge hiç bulamadık. Elde ettiğimiz bütün bilgiler de halkın ağzında dolaşan rivayetlerdir.

Bu sebeple, bizde Kosova'da bulunan hemen bütün türbeleri ziyaret ederek bunlar hakkında verilen bilgileri derleyerek ve bugüne

¹ Tihomir R. Džordević, »Još nekoliko turbeta i legende o njima«, Naš narodni život, X: 1935, Beograd: s. 65—80.

kadar bazı türbeler hakkında yazılanlardan faydalanarak hepsini bir araya getirmeye ve onların değerlerine göre bir iki bölüme ayırmağa çalışacağız. Bu sebeple Kosova'daki bütün türbelerin: 1) Tarihçe kimlere ait olduğu belli olan türbeler ve 2) Halkın inancında yaşayan ve ermiş mertebesine yükseltilmiş adlar taşıyan türbeler, diye iki bölüme ayrılabilceği kanısındayız.

1) *Tarihçe kimlere ait olduğu belli olan türbeler.* — Bu bölümde ele aldığımız türbelerin kimlere ait olduğunu türlü yollardan kesin olarak bilmekteyiz. Bunlardan kimisi Sultan Murat'ın türbesi gibi Hüda-vendigârın oraya gömüldüğü günden bugüne kadar halkın hafızasında canlı olarak yatmaktadır. İlk kitabesinin kayıp olmasından sonra yerine konmuş bugün de korunmuş olan yeni bir kitâbesi vardır. Fakat dediğimiz gibi türbenin bu Sultana ait olduğunu bilmek için kitâbeye ihtiyaç yoktur. Bu türbe Priştine'ye beş kilometre yakınında onun öldürüldüğü ovadadır.

Gazi Mestan Türbesi de bu sözünü ettiğimiz türbenin karşı yakasındadır. Bu türbeler hakkında Prof. Dr. H. Kalesi, Dr. D. Boyaniç, N. Hafız ve İ. Eren'in makalelerinde geniş bilgi verilmiştir.²

Priştine'deki şair Sûzî Çelebi'nin türbesi, kitâbesi cemii, çeşmesi ile ayaktadır. Onun yaptırdığı köprü tek ayakla halen durmaktadır. Medresesi tamamen yıkılmışsa da yeri bellidir. Kardeşi Nehârî de o türbede gömülmüştür. Bu şair ve türbesi hakkında oldukça geniş ölçüde yazılar yazılmıştır.³

Yine Priştine'de Acizbaba türbesi vardır. Halkın dilinde »Acizbaba« diye söylenen bu zat Sadî tarikatındandır. Türbesinin karşısında bugün mevcût olmayan Sadi tekkesini kuran da odur.

Priştine'e yirmi kilometre uzaklıkta Kuklibeg türbesi, üzerindeki kitâbe ile hala ayaktadır. Bu son iki türbe hakkında Dr. M. K. Özergin, Dr. H. Kalesi ve İ. Eren'in »Vakıflar Dergisi«'nde ortaklaşa yazdıkları bir makalede yeterince bilgi verilmiştir.⁴

Kimliği kesinlikle belli olmayan 16. ncı yüzyılda beylerbeylerinden biri olduğu ihtimali ileri sürülen Gazi Mehmet Paşa'nın türbesi de Priştine'dedir. Ama Paşa içinde değildir. Bu türbe boştur. Pek çok örnekleri görüldüğü üzere birçok kimseler daha hayatlarında türbelerini ve mezarlarını hazırlamaktadır. Bu da onlardan biridir. Türbe bugün kütüphane

² Dr. Hasan Kalesi—Dr. M. Kemal Özergin—İsmail Eren, »Priştine Kitâbeleri«, Vakıflar Dergisi, sayı VII: 1968, İstanbul; s. 75—95; Dr. Dušana Lukač, »Turski natpisi Muratovog i Bajraktarvog Turbeta«, Starine Kosova i Metohije, I; 1961, Priştina; s. 201—217; Nime-tullah Hafız—Mucahit Asim, »Priştine Kitâbeleri«, Vakıflar Dergisi, sayı XI; Ankara; s. 205—215; İsmail Eren, »Koso-

va'da Sultanmurut Türbesiyle İlgili Tarihsel Bir Belge«, Çevren, sayı 9; Mart 1976, Priştine; s. 69—75.

³ Mehmed Mujezinović, »Natpis na nadgrobnim spomenicima Suzi Çelebije i Neharija u Priştine«, Prilozi, XII—XIII; 1965, Sarajevo; s. 265—268.

⁴ Dr. H. Kalesi — Dr. M. K. Özergin — İ. Eren, »Priştine Kitâbeleri« ...

olarak çalışmaktadır. Mehmet Paşa'nın camii ve hamamı da oradadır. Bu cami aynı zamanda Bayraklı camii diye anılmaktadır. Bu türbe hakkında aynen Dr. H. Kaleşi bilgi vermiştir.⁵ N. Hafız ise Gazi Mehmet Paşa ve eserleri hakkında söylenen rivayetleri »Tan« gazetesinde kaydetmiştir.

Yakovadaki Veçhibaba türbesi hakkında N. Hafız'ın geniş bilgi veren »Yugoslavya'da Bektaşî tekkeleri« başlıklı yazısı »Çevren« dergisinde yayınlanmıştır.⁶

Kitâbeler olmamakla beraber kimlere ait olduğu bilinen türbeler de şunlardır: *Priştine'de*: Gazimestan türbesi, Kadriye türbesi; *Prizren'de*: Hasanbaba türbesi, Dervişinan türbesi, Melâmi türbesi, Rufâi Türbesi; *Ipek'te*: Şeyhosman türbesi; *Mitroviça'da*: Şeyhfeyzullah türbesi, Şeyhyahya türbesi; *Gilân'da*: Şâdi türbesi ve *Ravuç'a'da* Halveti türbesi, Melâmi türbesi ve Rufâi türbesi. Bu türbelerde halk inanışlarına göre yatanların ruhu mübarek gecelerde yaktığı kandillerle aydınlatmaktadır.

2) *Halkın inancında yaşayan ve ermiş mertebesine yükseltilmiş olan kimselerin türbeleri.* — Bu türbelerde yatanların yaşadığı zaman, kişilikleri ve meslekleri hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Onunla birlikte halk bunlara kendine göre kişilikler yormakta ve onların kişiliklerinde türlü dertlerine çare aramaktadır. Bunları da iki sınıfa ayırabiliriz:

a) *Adları halkın inancından başka kaynaklarda da görünenler.* — Bu bölümde adı geçen türbelerde yatanların bazılarının adlarına, evliyalara ait manakıp kitaplarında rastlamamız ihtimali kuvvetlidir. Hayâtî hakkında büyük bir esere sahip olduğumuz Saltık Babayı örnek olarak veriyoruz. Bu türbeler şu adlarla anılmaktadır.: *Priştine'de*: Pirnaz türbesi, Kuduz baba türbesi, *Prizren'de*: İsmail dede türbesi, Hacıimam türbesi, Velibaba türbesi, Karabaşefendi türbesi, Kız türbesi, Tezkirefendi türbesi, Hasanbaba türbesi (Pirana köyünde), Kasimbaba türbesi, *Ipek'te*: Sarısaltık türbesi; *Novobırdo'da*: Mehmetdede türbesi, Koçbaba türbesi ve *Kaçanık'te*: Musakeseci türbesi. Bu türbelerden halkı çocuk sahibi olmak, türlü hastalıklarına şifa bulmak, evlenmek ve başkaları gibi gücünün yetmediği dileklerine çare aramaktadırlar.

Bu türbelerin hemen hepsinin ilginç rivayetleri vardır. Bu rivayetlerden birkaçını Tihomir K. Corceviç söz ettiğimiz yazısında ve Beyto Nobırdalı »Novobırdo'da Bir Cami, Bir Türbe« adlı yazısında kaydetmiştir.⁷ Diğer türbelere ait rivayetleri yayınlanmamıştır. Meselâ: Yedi kardeşten altı kardeş Türkiye'de ölmüş ve bu altı kardeşin türbeleri İstanbul, Bursa gibi şehirlerde bulunuyormuş. Bunlardan yedincisi Kudus Baba Priştine'ye gelerek orada ölmüş ve türbesi yapılmış-

⁵ Aynı yapıt.

⁶ Dr. Nimetullah Hafız, »Yugoslavya'da Bektaşî Tekkeleri«, Çevren, sayı 11; Eylül 1976, Priştine; s. 57—67; ve »Hacı Bektaş Veli«, Bildiriler, Denemeler, Açık-

koturum: Hacibektaş Turizm Derneği Yayınları, 1: Ankara 1977; s. 30—40.

⁷ Beyto Nobırdalı, »Nobırda'da Bir Cami, Bir Çeşme«, Çevren, sayı 7: Ekim 1975, Priştine; s. 34—41.

tır. Halkın Kudus Baba diye adlandırdığı türbede yatanın asıl adı Kuddûs olması ihtimalinden pek şüphe edilenmez. Başka bir rivayet bir kızın Kuddûs Baba'ya uzun bir zaman hizmet ettiğini, evlendiği gün türbeden geçerken Kuddûs Baba'yı ziyaret etmek istediğini türbeye girdikten sonra orada saçlarının kaldığını, ruhunun ise çıkıp uçtuğunu söylemektedir. Kuddûs Baba türbesinin her çeşit hastalıklara çabuk çare bulduğu için »Tezbaba tekkesi« diye adıyla de anılmaktadır.

Ağaçtan, çok güzel yapılmış olan bu türbe geç zamanda bir yangın geçirmiş ve bugün çok basit bir şekilde tamir edilmiştir.

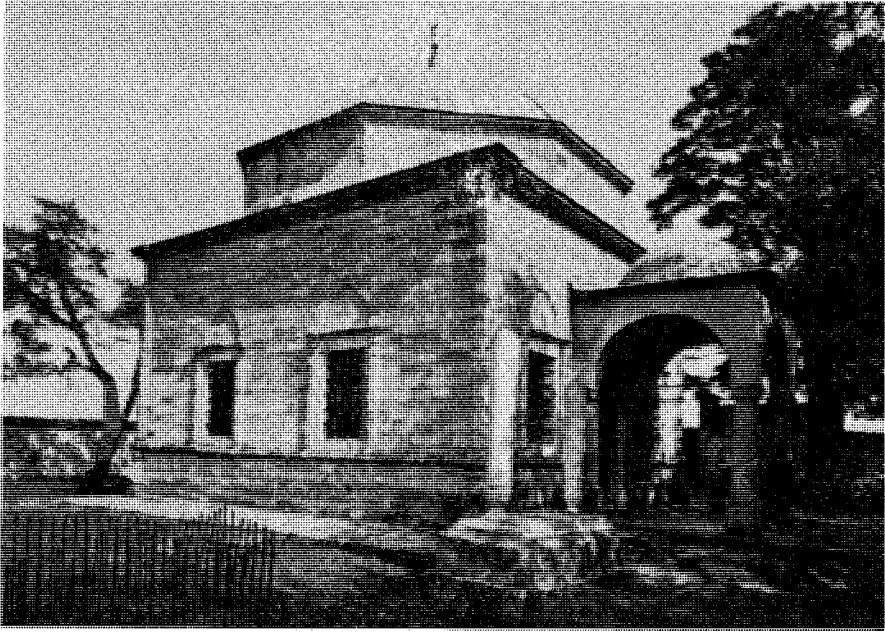
Bir de Prizren'de Kasimbaba Türbesi vardır. Fakat halkın rivayetlerinden Kasım Baba'nın mezarının bulunmadığını öğrenmekteyiz. Bu rivayet şöyledir: Üç kardeş varmış. Üç kardeş bütün varlıklarını, mülklerini vakfetmişlerdir. Kasım Baba ise bütün varlığını Prizren'den birbuçuk kilometre uzakta, Bistriça nehrinin suyundan bir kısmını ayırarak Prizren şehrine getirmiş ve Prizren'de bütün evlere »potok« denilen akaklar yaptırmış ve bunlar vasıtasıyla evden eve geçerek bahçeler suvarılmış ve gereken temizlikler yapılmıştır. Akaklar son zamana kadar kullanılmıştır, fakat şimdi onların yerine çeşmeler yapılmıştır. Bu rivayete dyanarak Kasım Baba Prizren'e ilk suyu aktığı zaman Ralin denen semtin tepesine çıkarak halktan bir zat koşmuş, Kasım Baba'ya suyun normal olarak aktığını haber vermiş, Kasım Baba da: »Artık bir kuruşum kalmadı, şu tespihlerimi müjde olarak al«, demiş, kendisi ortadan kaybolmuş.

Prizren halkı bu rivayete inanarak Kasım Baba'nın bu akakları kirleten veya akaklara çöp atan kişileri cezalandırdığına bu akaklardan abdes aldığına inanmakta ve bundan dolayı çok kimseler akakların başında temiz havlular bulundurmaktaydılar.

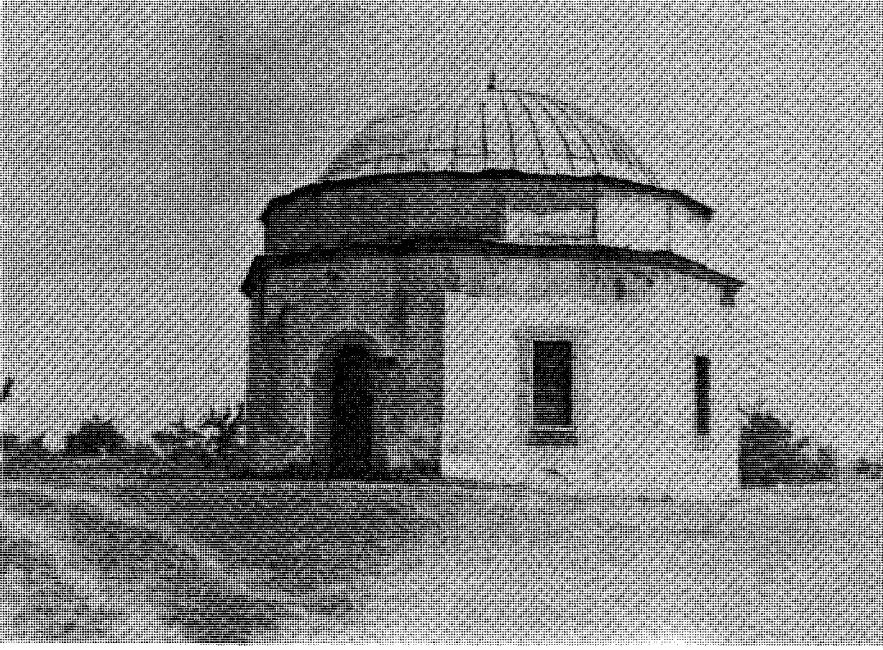
Bu çeşit ilginç rivayetler oldukça vardır.

b) *Halkın inancında kendisine belli bir rol verilmeden sadece içinde bir ermişin yattığına inanılan türbeler.* — Halkın yolu bu türbelere uğradıkça onlardan belli bir dilekte bulunmazsa da onlara dua etmekten geri durmaz, mum yakar, penceresinden içeri para atar ve içinden adaklarda bulunur. Bu bölüme şu türbeler girmektedir: *Prishtine'de*: Bayraktar türbesi, Genç türbe, Kız türbesi ve Subay türbesi; *Prizren'de* Ömerbaba türbesi, Kız türbesi (mevcût değil), Hasanbaba türbesi (Rogova köyünde), Coniefendi türbesi (mevcût değil), Dalgınbaba türbesi (mevcût değil); *Yakova'da*: Belag türbesi (mevcût değil), Prilep türbesi, Nevokaz türbesi (mevcût değil), Suks türbesi (mevcût değil), Betsit türbesi (mevcût değil); *Ipekte*: Defterdar türbesi, Kurşumlu türbe, Tahtalı türbe, Zülfihatun türbesi, Kadılar türbesi, Küçüktekke türbesi, Şeyhkamber türbesi, Şeyhbelür türbesi; *Kosova Mitroviçasi'nda*: Kadriye türbesi, Halilefendi türbesi, Haciveysel türbesi, Yunusefendi türbesi, Sinânî türbesi; Hanım türbesi; *Yanova'da*: Tekke türbesi; *Vıçitrn'da*: Tekke türbesi.

Görüldüğü gibi bu konuşmada biz bu türbeler hakkında size her yanı ile tatmin edecek bilgi veremediğimizi biliyoruz. Zaten asıl maksadımız bu değildir. Biz sadece Kosova Bölgesi'nde tarih, edebiyat, mimarlık ve folklor yönünden üzerinde durulmasına inandığımız bir konuyu dile getirmek istedik. Bu konu üzerinde çalışanların arasına ciddiyetle katılmayı düşünmekten de kendimi alamıyorum.

Prishtine'de Sultanmurat Türbesi

Prishtine'de Gazimestan Türbesi

Prizren'de Sūzi Türbesi

Prizren'de Gazimehmetpaşa Türbesi

Prizren'de Karabaşbaba Türbesi

Novobrdó'da Mehmetdede Türbesi

Ipek'te Zülfihatun Türbesi

Yakova'da Hacıdemveçhibaba Türbesi

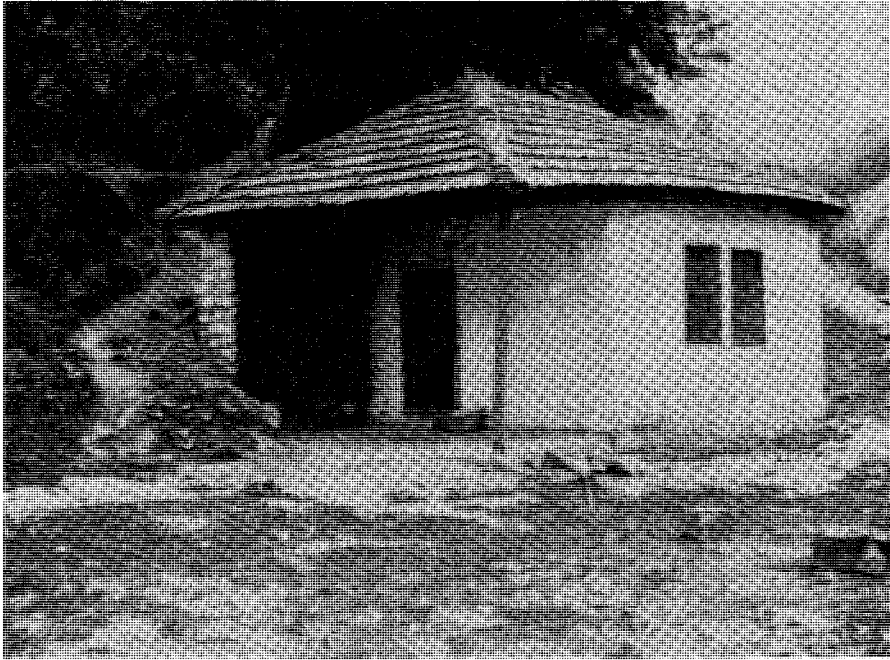
Mitroviça'da şeyyahya Türbesi

Gilan'da Sâdi Türbesi

Viçitirn'da Tekke Türbesi

Kaçanik'te Musakesici Türbesi

Ö z e t

KOSOVA'DA TÜRBELER

Türk mimârî eserleri gibi türbelerin de ister tarih, ister edebiyat, buralarda Türk dili, edebiyatı, adet ve inanışlarıyla birlikte Türk mimârîliği da gitgide gelişmeğe başlamıştır. Daha sonraları İslâmiyetin de yayılmasıyla câmi, hamam, çeşme, mescit, köprü, saray, medrese, zâviye, imâret, kervansaray, han, tekke, türbe ve bunlara benzer daha nice Türk mimârî eserleri gibi türbelerin de ister tarih, ister edebiyat, daha doğrusu genellikle kültür alanında ayrı bir yeri vardır.

Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nde Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi, İslâmiyetin oldukça genişlediği bir bölge olduğundan diğer Türk mimârî eserleri arasında türbelerin de sayısı az değildir. Fakat maalesef günümüze kadar bu türbeler gerektiği kadar ne incelenmiş ne de bunlarla ilgili bir araştırma yapılmıştır. Bugün, Kosova'da muhtelif şeklinde inşa edilmiş türbelerin sayısı oldukça çoktur ve birçoğu da korunabilmiştir. Bu türbelerdeki kabırlarda yatanlar arasında tarihte ün yapmış kişiler de bulunmaktadır. Bazıları hakkında ise bu yerlerde yaşayan Türk halkı arasında çeşit söylenti ve inanışlar yaşamaktadır. Bu sebeple türbelerin mimârî ve tarihten başka büyük folklor değeri de vardır.

Teblikte, Kosova'da bütün türbelerin adları, yapılış şekilleri, buralarda yatan kişiler ve bunlarla ilgili söylenti ve inanışlar verilecektir.

R e z i m e

TURBETA NA KOSOVU

Nakon nekoliko pokušaja, polovinom petnaestog stoljeća Turci su konačno zauzeli Kosovo. Sa sobom su donijeli svoj jezik, svoju kulturu, vjeru, običaje, književnost i arhitekturu. Na teritoriji Kosova podignuto je bezbroj džamija, hamama, česmi, mesdzida, mostova, saraja, medresa, imareta, karavansaraja, hanova, tekija i turbeta. Kao i ostali spomenici u ovim krajevima i turbeta su imala svoju istorijsku i kulturnu vrijednost. Broj ovih građevina je bio vrlo impozantan, ali, na žalost, dosta ih je vremenom uništeno. Međutim, dosta toga je i sačuvano i velika je šteta što se do danas niko nije njima ozbiljnije pozabavio. U nekima od njih leže istaknute ličnosti koje su imale veliku ulogu u istoriji Osmanske Imperije; u nekima leže, po vjerovanju naroda, posvećena lica o kojima kruže različite legende. Zbog svega ovoga turbeta imaju, osim istorijske i arhitektonske, i veliku folklornu vrijednost.

U radu su data imena turbeta, način gradnje, proporcije, imena onih koji u njima leže, te konačno legende o njima.